

Ю.Ф. Свінціцька

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Наукові керівники: канд. філол. наук,

доцент В.В. Жуковська,

канд. педаг. наук,

Папіжук В.О.

**Семантичні особливості фразеологічних одиниць з власними назвами
(на матеріалі англійської та французької мов)**

Фразеологічні одиниці – це надзвичайно складні явища, які насамперед відображають культуру, світогляд, звичаї, стереотипи та історичне минуле певної нації. Традиційно вони сприймаються як стійкі сполуки слів, що різняться своєю складною семантикою, структурою та функціональністю. Специфічність об'єкта дослідження зумовлює виникнення труднощів щодо визначення місця фразеології в системі інших лінгвістичних дисциплін. В науці не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «фразеологічна одиниця». Існує безліч класифікацій фразеологічних одиниць, що базуються на різних підходах. Це пояснюється тим, що людина, пізнаючи ті чи інші явища, оцінює їх на підставі власного досвіду. Фразеологічні одиниці вже тривалий час перебувають у фокусі лінгвістичних досліджень (В. фон Гумбольдт (1821), О. О. Потебня (1892), Шарль де Баллі (1905), М. А. Жовтобрюх (1941), О. І. Смирницький (1956), В. В. Виноградов (1963), О. В. Кунін (1972), М. П. Кочерган (1999), І. В. Корунець (2003), С. Г. Гаврин (2008) та ін.), проте на сьогодні особливої ваги набуває типологічне вивчення фразеологічних систем неспоріднених мов, зокрема аналіз їх семантичних та структурних характеристик.

Предметом дослідження є семантичні особливості фразеологізмів з власними назвами англійської та французької мов.

Матеріалом дослідження слугуватимуть 165 фразеологічних одиниць, відібраних із англо-українського фразеологічного словника за редакцією К.Т. Баранцева [2] та 146 французьких фразеологічних одиниць дібраних з «Французько-російського фразеологічного словника», укладеного групою авторів під керівництвом кандидата філологічних наук Я.І. Рецкера [6].

Метою дослідження є аналіз семантичних особливостей англійських та французьких фразеологізмів з власними назвами та їх порівняльна характеристика.

Фразеологія як наука почала цікавити мовознавців ще з середини ХІХ століття. Фразеологічні одиниці відображають культуру певного народу та складають значну частину лексики англійської та французької мов.

Спираючись на доробки видатних лінгвістів, ми можемо стверджувати, що фразеологічні одиниці – це стійкі сполуки слів, що характеризуються образністю, метафоричністю та лексико-граматичною нерозривністю. До фразеологічних одиниць ми відносимо ідіоми, прислів'я, приказки, афоризми, крилаті вислови та сталі вирази термінологічного характеру [3:115-120].

Фразеологічна одиниця – це складне явище з низкою важливих характеристик, які можна розглядати по-різному. Тому науковцями представлено безліч систем класифікації фразеологічних одиниць, що базуються на різних принципах. В науковій практиці існує три класичних підходи щодо класифікації фразеологічних одиниць: семантичний, структурний та контекстуальний. Проте фразеологія як наука постійно розвивається, в результаті чого з'являються нові ідеї та погляди, що стосуються цього питання. Вивчення фразеології в національному аспекті є нелегким, але воно необхідне, оскільки фразеологічні одиниці з національно-культурною семантикою мають велике комунікативне значення і можуть дати багато відомостей про носіїв мови, про їхню історію, культуру, традиції, повір'я і звичаї [1: 56-58].

Оскільки стаття присвячена дослідженню фразеологізмів з власними назвами, варто визначити, що розділ мовознавства, що вивчає власні імена, історію їх виникнення і перетворення в результаті тривалого вживання в мові-джерелі або у зв'язку із запозиченням з іншої мови називається ономастикою [1]. З метою вивчення фразеологічних одиниць з власними назвами нами було здійснено їх семантичний аналіз. Встановлено, що серед досліджуваних фразеологічних одиниць з власними назвами в обох мовах присутні фразеологізми з топонімами (з назвами міст, річок, вулиць, материків, країн, областей тощо) та з антропонімами (з найбільш розповсюдженими іменами людей, з іменами релігійного, міфологічного походження, з іменами видатних постатей та літературних героїв).

Здійснивши кількісний аналіз фразеологічних одиниць, ми виявили, що в англійській мові найбільш наповненою є група фразеологічних одиниць, до складу яких входять імена людей (50 фразеологізмів від усієї кількості аналізованих одиниць). Найбільш вживаними є такі імена: Jack, Tom, Mary, Philip, Bill, John. Наприклад, *all work and no play makes Jack a dull boy* (не треба стільки працювати, але й розважатися), *good Jack makes a good Jill* (у гарного чоловіка гарна і дружина), *Jack on both sides* (дворушник, людина, що намагається служити багатьом; і нашим, і вашим) та інші. На другому місці за наповненістю є група фразеологічних одиниць з власними назвами релігійного походження (45 фразеологічних одиниць), до яких відносимо такі імена: Adam, Eva, God, Judas. Наприклад, *Adam's nature* (людська природа, плоть), *do Judas to one* (зрадити когось), *daughter of Eve* (представниця прекрасної статі) та інші. Фразеологічні одиниці, до складу яких входять географічні назви складають наступну за наповненістю групу (35 фразеологічних одиниць від усієї кількості досліджуваних). До складу цієї групи зазвичай входять фразеологічні одиниці з назвами міст, річок, вулиць, материків, країн, областей тощо. Наприклад, *about East* (правильно, як треба, як слід), *Fleet-Street marriage* (таємне одруження), *meet one's Waterloo* (зазнати повної поразки, бути розгромленим) та інші. Досить

розповсюдженими є англійські фразеологічні одиниці з власними назвами, що мають міфологічне коріння. Кількість фразеологізмів цієї групи становить 16 фразеологічних одиниць від усієї кількості аналізованих одиниць. Наприклад, *Achilles' heel* (ахіллесова п'ята, уразливе, слабе місце), *lift the lid of Pandora's box* (сваритися, сперечатися) та інші. Найменшими за наповненістю є групи фразеологічних одиниць, до складу яких входять імена видатних людей (15 фразеологічних одиниць) та імена літературних героїв (9 фразеологічних одиниць від усієї кількості досліджуваних). Наприклад, *admirable Crichton* (учена, освічена людина (за ім'ям відомого шотландського вченого 16ст.)), *Jack Johnson* (важка гармата; снаряд крупного калібру (за ім'ям відомого негритянського боксера)); *Alladin's lamp* (талісман, що виконує всі бажання його володаря), *do a Crusoe on one* (залишити когось на самоті) та інші.

Стосовно, французьких фразеологізмів з власними назвами, то вони в свою чергу класифікуються у дещо відмінні лексико-семантичні групи. Зокрема найбільш наповненою групою фразеологічних одиниць у французькій мові є лексико-семантична група фразеологічних одиниць з топонімами. Ця група налічує 56, що становить 35% фразеологічних одиниць від усієї кількості досліджуваних одиниць. Наприклад, *perfide Albion* (насмішлива назва Англії), *représenter les armes de Bourges* (бути дурнем), *être de la Champagne pouilleuse* (бути бідним), *chemin (route) de Damas* (шлях, на якому людина знаходить своє справжнє призначення), *batir (faire) des châteaux en Espagne* (будувати повітряні замки) та інші. Другою за наповненістю є група фразеологічних одиниць з іменами літературних героїв (45 фразеологічних одиниць від усієї кількості досліджуваних). Наприклад, *madam Benoîton* (жінка, яка ніколи не сидить вдома), *pied de Cendrillon* (дуже маленька ніжка), *faire Florès* (мати успіх), *mère Gigogne* (мати багатьох дітей) та інші. Наступною за наповненістю є група французьких фразеологічних одиниць з іменами видатних людей, зокрема історичних постатей (30 фразеологічних одиниць). Наприклад,

tranquille comme Baptiste (дуже спокійний), *au temps où Berthe filait* (дуже давно), *verre d'eau de Bossuet* (благородний вчинок) та інші. До групи французьких фразеологізмів з власними назвами релігійного походження відносяться 15 фразеологічних одиниць. Наприклад, *coiffer sainte Catherine* (залишитись незаміжньою), *faire son Joseph* (вдавати з себе скромну людину), *prison de Saint-Grépin* (тісні черевики), *c'est Saint-Roch et son chien* (нерозлучні друзі) та інші.

Серед вищезазначених груп фразеологічних одиниць з власними назвами обох мов нами були виділені спільні семантичні значення фразеологізмів. Завдяки цьому аналізовані фразеологічні одиниці англійської та французької мов були по класифіковані на 6 груп:

- 1) ФО, що позначають риси характеру людини;
- 2) ФО, що розкривають стосунки між людьми;
- 3) ФО, що вказують на зовнішні та фізичні вади;
- 4) ФО, що розкривають ставлення до праці;
- 5) ФО, що позначають предмети побуту;
- 6) ФО, що вказують на професію та рід занять.

Результати кількісного аналізу груп, виокремлених на основі прагматичних функцій, досліджуваних фразеологічних одиниць з власними назвами в обох мовах представлені в таблиці (див. Табл1):

Таблиця 1

Кількісне наповнення груп аналізованих фразеологічних одиниць з власними назвами в англійській та французькій мовах

№	Назва групи ФО	Кількість в англійській мові 165	Кількість у французькій мові146
1.	ФО, що позначають риси характеру людини	52	47
2.	ФО, що розкривають стосунки між людьми	42	38

3.	ФО, що вказують на зовнішні ознаки та фізичні вади	33	29
4.	ФО, що розкривають ставлення людини до праці	23	18
5.	ФО, що позначають предмети побуту	8	5
6.	ФО, що вказують на професію та рід занять	7	9

Розглянемо детальніше найбільш наповнену групу фразеологічних одиниць з власними назвами, що позначають риси характеру людини. Фразеологізми цієї групи розкривають здебільшого негативні риси характеру людини, такі як впертість, зухвалість, байдужість, самовдоволеність, пихатість, підозрілість, нещирість, скрупульозність та схильність до правопорушень. Наприклад: *Nelson's touch* (уміння виходити зі скрутного становища (як умів Нельсон)), *friend of God* (побожна, благочестива людина), *Philadelphia lawyer* (людина з гострим розумом, пройдисвіт); *crétin des Alpes (du Valais)* (дурна людина), *gibier de Cayenne* (вбивця, крадій, злодій), *ahuri (abruti) de Chaillot* (неотесаний бовдур), *Paris vaut bien une messe solide comme une jument de Perche* (про людину, яка заради власної наживи здатна на будь-що).

Другою за наповненістю є група фразеологізмів з власними назвами на позначення стосунків між людьми (дружби, кохання, взаємодопомоги, зради, вірності, непорозуміння, приниження, сімейних стосунків). Наприклад: *Jack and Gill* (чоловік і дружина), *sister Anne* (вірний товариш), *lift the lid of Pandora's box* (сваритись); *faire la conduite de Grenoble* (вороже ставитись до когось), *discorde est au camp d'Agrament* (братовбивча суперечка), *idylle d'Aucassin et de Nicolette* (пристрасне кохання), *fille à Nicolas* (той, хто симпатизує) та інші.

Не могли не привернути нашої уваги фразеологізми з власними назвами, що вказують на зовнішні ознаки людини та її фізичні вади.

Фразеологізми цієї групи мають дещо іронічний, а іноді сатиричний характер. Наприклад: *good Jack makes a good Jill* (у гарного чоловіка гарна дружина) *Jack (Tom) of Bedlam* (божевільні), *plain Jane* (негарна дівчина), *Judas hair* (руде волосся); *mouton de Berry* (людина зі шрамом на носі), *cravaté à défier toute la Croatie* (бути в бездоганній краватці), *se porter comme le Pont-Neuf* (міцний як дуб) та інші.

Невеликою кількістю фразеологічних одиниць представлена група англійських фразеологізмів з власними назвами, що розкривають ставлення людини до праці, та дещо більшу кількість складають французькі фразеологізми. Наприклад: *all work and no play makes Jack a dull boy* (не треба стільки працювати, але й іноді розважатись), *Jack of all trades and master of none* (майстер на всі руки), *Rome was not built in a day*; *faire tout à rebours comme les cordiliers d'Antibes* (не займатись потрібною справою), *faire la Grève* (припинити працювати, бастувати), *pas d'argent, pas de Suisse* (без праці нічого не отримаєш) та інші.

Кількісний аналіз фразеологічних одиниць англійської та французької мови свідчить, що найбільша кількість досліджуваних фразеологізмів з власними назвами належить до групи фразеологічних одиниць, що позначають риси характеру людини (40% від усієї кількості аналізованих фразеологізмів). 20% фразеологічних одиниць розкривають стосунки між людьми. До того ж в англійській мові фразеологічних одиниць цієї групи дещо більше. Близько 20% фразеологічних одиниць з власними назвами у французькій та англійській мовах вказують на зовнішні ознаки та фізичні вади людини. 15% від усієї кількості проаналізованих фразеологічних одиниць з власними назвами англійської та французької мов розкривають ставлення людини до праці. Близько 7% фразеологічних одиниць з власними назвами вказують на предмети побуту та 10% розкривають професію або рід занять.

Таким чином, аналіз англійських та французьких фразеологічних одиниць з власними назвами з врахуванням їх прагматичної функції дає

змогу стверджувати, що значна кількість фразеологізмів обох мов вживаються на позначення рис характеру людини та розкриття стосунків між людьми Ці лексичні одиниці є досить поширеними в обох мовах і додають висловленню образності, милозвучності та експресивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічний тлумачний словник – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.
2. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Издат. ленингр. ун-та, 1963 – 210 с.
3. Англо-український фразеологічний словник / [авт. – уклад. К.Т. Баранцев]. – К.: Знання, 2005. – 1055 с.
4. Виноградов В.В. Лексикология и лексикография. Избранные труды. – М.: Издат. «Наука», 1977 – 312 с.
5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: Учеб. Для ин-тов и фак. иностр. яз. – 2 изд., перераб. – М.: Высш. шк., Дубна: Изд. центр «Феникс», 1996 – 381 с.
6. Шанский Н.М. Фразеология современного языка. – СПб.: Специальная Литература, 1996. — 192 с.
7. Французско-русский фразеологический словарь / [авт. – сост. Я.И. Рецкер]. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1963. – 1111 с.